

संपादकीय

थकबाकी भरण्याशिवाय पर्यायच नसतो

कर्ज घेणे ही प्रसंगी आवश्यक बाब बनली असून वेगवेगळ्या मार्गाने कर्जाची उपलब्धता समाजातील अनेक घटक याचा अवलंब करत असतात. त्यामध्ये कायदेशीर कर्ज घेणे व बेकायदेशीर कर्ज घेणे हे प्रकार त्यामध्ये आलेच. पतसंस्था, बँका यामधून घेतलेले कर्ज हे कायदेशीर कर्ज होय. व याव्यतिरिक्त घेतलेली सर्व कर्जे बेकायदेशीर होत. परंतु सवलत, मदत किंवा अनुदान ही कर्जामध्ये संज्ञा मोडू शकत नाही. त्यामुळे घेतलेले कायदेशीर कर्ज हे पूर्णपणे परतफेड करेपर्यंत कर्जदार व त्यांचे जामिनदार तसेच कर्जदार व जामिनदारांचे प्रसंगी वारसदार यांना कर्जाची परतफेड कुठल्याही परिस्थितीत करावीच लागते.

वित्त सहकारी संस्थांच्या थकबाकीची चिंता सहकारी संस्थांचे कार्यकारी मंडळ व सहकारी संस्थात काम करणाऱ्या कर्मचारी वर्गास भेडसावीत आहे. वित्त सहकारी संस्थांचे उत्पन्न संस्थेस कर्जाद्वारे मिळणाऱ्या व्याजाचे उत्पन्न, हो, ही या संस्थांची मुख्य उत्पन्नाची बाब आहे. संस्थेस उत्पन्नातून कायदेशीर गुंतवणूकी, राखीव निधी व इतर निर्धीची गुंतवणूक सहकारी कायद्यान्वये करावी लागते. एन्.पी.ए. ची तरतूद करावी लागते. वित्त सहकारी संस्थांचे कर्मचारी वर्गास मिळणारा पगार इतर क्षेत्रातील कर्मचारी वर्गाचे पगारापेक्षा कमी असण्याचे महत्त्वाचे कारण संस्थेस मिळणारे व्याजाचे उत्पन्न हे होय. हे उत्पन्न मिळविण्यासाठी संस्थेच्या सभासदांनी घेतलेली कर्जे त्यांचे हप्ते वेळेवर नियोजनबद्ध भरणे ही होय. संस्थेच्या वाटप केलेल्या कर्जाची परतफेड वेळेवर अनेक कारणामुळे होत नाही. कर्जदार देय कर्जाचे हप्त थकीत करतात. एकदा कर्ज हप्ता थकीत झाला की, थकबाकीचा रोग बळावू लागतो. त्याचे चक्रव्यूह खालीलप्रमाणे आहे.

कांही कर्जदार निरनिराळ्या वित्त सहकारी संस्थांमध्ये सभासदत्व घेतात, त्यांचेकडून कर्ज घेतले जाते. काही कर्जांचे योग्य कारण न देता कर्ज मंजूर होण्यासाठी सकृतदर्शनी कर्ज देण्यास पात्र आहे असे दर्शविले जाते. अनुषंगिक कागदपत्रे व पुरावे न जोडता कर्ज मंजूर करून घेतले जाते. त्यानंतर २-३ हप्ते वेळेवर भरले जातात व त्यानंतर कर्जाचे हप्ते वेळेवर न भरल्यामुळे थकीत कर्जाच्या यादीत ते जातात.

थकीत हप्ते झाल्यानंतर सहकारी संस्थांचे सक्षम अधिकाऱ्यांचे नजरेतून असे कर्जदार सुटतात व नंतर बऱ्याच काळानंतर त्यांचे विरुद्ध पुढील कार्यवाही सुरु होते.

दूरध्वनीने संपर्क, पत्राने विनंती, समक्ष भेट व त्यानंतर नाईलाजाने कार्यकारी मंडळाने ठरावाद्वारे कायदेशीर कार्यवाहीची मुदत देऊन नोटीस देणे इत्यादी बाबींची वसुलीसाठी कार्यवाही सहकारी संस्था कालांतराने करतात.

खातेदारास त्याची खंत वा भीती न वाटल्याने ते संस्थांच्या नोटीशीस दुर्लक्ष करतात. पर्यायाने त्यास पुढे त्यांचे विरुद्ध वसुली दाखला/आदेश मिळण्यासाठी संस्थेस कायदेशीर कार्यवाहीचा अवलंब करण्यास भाग पाडतात.

या कार्यवाहीस सहकारी संस्था वसुली दाखला/आदेश मिळविते व पुढे सहकारी खात्याकडून वसुलीचे अधिकार प्रदान केलेले अधिकारी वसुलीची कार्यवाही सुरु करतात.

वसुली व विक्री अधिकारी नोटीशीत मुदत घालून प्रथम मागणी नोटीस देतात. मागणी नोटीशीतील मुदत संपल्यावर जंगम जप्ती पूर्व नोटीस देतात व जंगम जप्ती करतात. जप्त केलेला माल लवादी थकबाकीदार त्यांच्याच ताब्यात सुपूर्तनामा करून ठेवतात. कांही वेळा जंगम जप्तीचे वेळीच ऋणको कर्जफेड करण्यास असमर्थ

असतो किंवा जाणून-बुजून कायदेशीर मार्गाने कर्ज न फेडण्याचे धोरण अवलंबू शकतो. या वसुलीत अडथळे येतात व स्थानिक स्वास्थ्य बिघडविण्याची शक्यता निर्माण होऊ शकते.

कायदेशीर सल्लागारांचे मदतीने निरनिराळ्या कोर्टात दावे दाखल होतात, कर्ज घेतले नसेल व अन्याय झाला असेल तर ते उचीत असते, मात्र कर्ज न फेडण्यासाठी चुकीचे पर्याय थकबाकीदाराने शोधल्याने त्याचेच नुकसान होत असते. कर्जावरील व्याजाचे मीटर चालूच असते व ते बंद होत नाही. उलट त्यात व्याज दंडव्याज खर्च + सरचार्ज + रु. १.७५% ते ६% वाढत जातो.

जाहीर लिलावात जप्त केलेली स्थावर मालमत्ता विक्री करण्यासाठी कार्यवाही होते. पुन्हा ती थांबविण्यासाठी थकबाकीदारांचे प्रयत्न सुरु होतात. विभागीय सहनिबंधक यांचेकडे पुनर्विलोकनाचा अवलंब करतात. त्यात निर्णय विरुद्ध गेल्यास मा. उच्च न्यायालयात धाव घेणे, पुन्हा खालील यंत्रणेकडे सुनावणीस प्रकरणे प्रलंबित करण्याकडे ऋणकोचा कल असतो. घेतलेले कर्ज फेडावेच लागते. संस्था विसर्जनात गेली तरी तेथूनही १२ वर्षांपर्यंत त्यांची सुटका होत नाही. ऋणको मयत झाला तरी त्यांचे वारस त्या कर्जास जबाबदार असतात व जामिनदार वैयक्तिक व सामुदाईकरित्या जबाबदार असतात.

कर्जदार व जामिनदारांस यामुळे उच्च रक्तदाब, मधुमेह, हृदयविकार व ह्या आजारपणामुळे शेवटी मरणसुद्धा पत्करावे लागण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. मरणानंतर वारसास कर्जाची जबाबदारी वारस हक्काने मिळालेल्या जिंदगी इतकी असते. लवादी कर्जाची फेड न केल्यास काही काळ तुरुंगवास भोगावा लागण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. तेव्हा वरील बाबतीत ऋणकोने या बाबींचा सखोल विचार करून या थकबाकीच्या चक्रव्युहातून कसे निघावे याचा मार्ग शोधणे अत्यावश्यक आहे.

वरील अतिमहत्त्वाच्या थकबाकी या विषयाबाबत या अग्रलेखात 'बृहन्मुंबई नागरी सहकारी पतसंस्था फेडरेशन लि., मुंबई यांनी ' सहकारी संस्थांच्या थकीत कर्ज वसुलीसाठी नेमके काय करावे ? ' या पुस्तकामधील ' ४०० प्रश्नांची उत्तर ' या सदरामधून ही महत्त्वाची माहिती राज्यातील सर्व प्रकारच्या वित्तीय सहकारी संस्थांना उपलब्ध करून दिलेली आहे. येणारे २०११-१२ हे आर्थिक वर्ष प्रामुख्याने पतसंस्थांसाठी आव्हानात्मक ठरणार आहे. एका बाजूस आयकर विभागाने पतसंस्थांना आपल्या परिसिमेत आणण्यासाठी पाऊले उचलली आहेत. दुसऱ्या बाजूस नागरी पतसंस्थांचे लेखापरिक्षण हे ६०० गुणांचे व पगारदार पतसंस्थांसाठी २०० गुणांचे वर्गवारी निकष मा. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, पुणे यांनी दि. २९/४/२०११ च्या परिपत्रकानुसार सन २०१०-११ या आर्थिक वर्षापासून लागू केलेले आहेत. शिवाय पतसंस्थांना महाराष्ट्र शासन व केंद्रशासन यांचेकडून सापत्न भावाची आर्थिक वागणूक दुदैवाने दिले जाते. परंतु त्याचवेळी ज्यांनी जनतेच्या हजारो कोटी रुपयांची बँका व शासनामार्फत लूटमार केली, त्या साखर कारखाने व सुत गिरण्यांवर मात्र सरकार जनतेच्या पैशाची बेशरमपणे खैरात करते. ही बाब संपूर्ण देशाला व संविधानाला दिवसेंदिवस घातक ठरत असून, शेवट मात्र दुदैवाने अत्यंत जवळ येत चाललेला आहे. सहकारातील कार्यकर्ते या सर्व गोष्टी समजत असून, याचा उद्रेक हा केव्हाही होऊ शकतो याची जाणिव संबंधितांना असताना देखील, सत्ता आणि पैशाचा माजोरीपणा अद्याप गेलेला नाही, ही चिंतेची बाब आहे.

जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !! जय सहकार !!!